

מערך שיעור בנושא

ריסון הכוח

בין תכשיט לאנאי

*הערה למורה/מדריכה:

כדאי להתחיל את הכנת השיעור מקריאת הנספח השלישי ('מדריך טקסטואלי') והבנה מעמיקה של הטקסטים העומדים במוקד השיעור. לאחר מכן, פנו לקריאת המערך והבנת המתודות שנועדו להכין את קריאת הטקסט, להציף רגשות ומחשבות ולפתח דיון. בסופו של דבר, העניקו את הקריאה שלכם למערך רק אתם יודעים איך תוכלו להעביר את השיעור לחניכים. ואת שלכם בצורה מדויקת.

בהצלחה ובהנאה, לימוד תורה משמעותי ונוגע!

קהל יעד

תלמידי יב / חניכי מכינות
ושנות שירות (לפני גיוס)

זמן

שעה וחצי (90 דק')

ציוד

- דפים חלקים
- לוח
- טקסט הנספח מודפס
- תמונות מודפסות/מוצגות במקרן

שלב א': פתיח חווייתי – "מהו נשק עבורי?" (20 דקות)

- **המתודה:** אסוציאציות חזותיות.
- המדריך/מורה מניח על הרצפה במרכז החדר תמונות של חפצים שונים שעון יד יוקרתי, תכשיט, מכונת יוקרה ומנגד קבבים, פח זבל ושלט 'סכנת החלקה'.
- המדריך שואל: "בעוד חצי שנה/שנה אתם תקבלו לידיים רובה סער (M16/תבור). אם הייתם צריכים לשים את הרובה העתידי שלכם ליד אחד מהחפצים הללו – עמדו ליד תמונת החפץ שאתם מרגישים שהנשק דומה לו מבחינה רגשית וחוויתית עבורכם. הסבירו מדוע בחרתם דווקא בחפץ הזה.
- **המטרה:** להציף את התחושות הראשוניות של הצעירים לקראת הגיוס. חלקם יראו בו "תכשיט" (סטטוס, גבריות, הגנה, כבוד) וחלקם יראו בו "גנאי" (נטל, כלי הרג, סכנה).

שלב ב': לימוד וניתוח מקור א' – מחלוקת שבת (25 דקות)

- חלוקת הנספח וקריאת **מקור א'** (המשנה) יחד.
- **המתודה:** משפט ציבורי ("עימות עמדות").
- ➔ מחלקים את הקבוצה לשניים: קבוצה א' מייצגת את רבי אליעזר ("הנשק כתכשיט") וקבוצה ב' מייצגת את חכמים ("הנשק כגנאי"). מביאים דפים ריקין וכלי כתיבה לכל קבוצה.
- ➔ כל קבוצה צריכה למצוא 3 טיעונים מודרניים מהעולם הצבאי של ימינו שמצדיקים את העמדה שלהם.
- ➔ **דוגמה לרבי אליעזר:** הרתעה, גאוות יחידה, הנשק שמגן על המדינה ומאפשר לה להתקיים בגאון.
- ➔ **דוגמה לחכמים:** הנשק הוא אילוף, הוא מעורר פחד, הוא חפץ שנועד ליטול חיים ולכן הוא "כיעור מוסרי" שהלוואי ולא היינו צריכים.

שלב ג': העמקה והעברת המסר – חזון ישעיהו (20 דקות)

- קריאת **מקור ב'** והניתוח שלו.
- המדריך עוצר ומדגיש את המסר המחייב של חכמים: **ההלכה נפסקה כמו חכמים**. הנשק הוא גנאי.
- **דיון מונחה (שאלות מפתח):**
- ➔ אם ההלכה קובעת שהנשק הוא גנאי, מדוע בכל זאת צה"ל נלחם וכולנו מתגייסים? (הבנה שהכוח הוא אילוף זמני והכרחי, ולא אידיאל פנימי).
- ➔ חכמים משתמשים בחזון של ישעיהו שבו «כתתו חרבותם לאתים» כנימוק להווה. כיצד השאיפה לשלום באחרית הימים צריכה להשפיע על המוסר הבלתי מתפשר של חייל במחסום או בפעילות מבצעית **עכשיו**, בימים קשים של שלטון צבאי וסכסוך?

שלב ד': סיכום ורפלקציה אישית – "הגבול שלי" (25 דקות)

- **המתודה:** כתיבה אינטרוספקטיבית.
- כל חניך מקבל דף קטן ומתבקש לכתוב לעצמו (במשפט אחד או שניים) את "תחום השבת" המוסרי שלו.
- הנחיה לחניכים: «כשתחזיקו נשק ותפעילו כוח, מהו הקו האדום שלכם? מהו הדבר שיזכיר לכם שהנשק בידכם הוא 'גנאי ואילוף' ולא 'תכשיט של כוח מוחלט'?»
- מי שרוצה משתף, והמדריך מסכם במסר החד משמעי של המקורות: התרבות היהודית וההלכתית חושדת בכוח, מבקרת אותו, ומחייבת אותנו לזכור שהנשק הוא רק אמצעי זמני להשגת הגנה, בעוד היעד האמיתי הוא השלום והמוסר.

מקור א'

משנה, מסכת שבת פרק ו משנה ד
לא יצא האיש לא בסיף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא באלה, ולא ברמח'...
רבי אליעזר אומר, תכשיטין הן לו.
וחכמים אומרים, אינן אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב) וכתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.²

1 סיף=חרב, תריס=מגן, רמח=מעין חנית

2 פירוש הרמב"ם למשנה: 'והלכה כחכמים'

מקור ב'

ישעיהו ב, א-ד:
א הדבר אשר תזה ישעיהו בן אמוץ, על יהודה וירושלם.
ב והיה באחרית הימים נכון יהיה עד בית ה' בראש ההרים ונשא, מגבעות, ונהרו
אליו, כל הגוים
ג והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרךיו
ונלכה בארחתיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם
ד ושפט בין הגוים, והוכיח לעמים רבים; וכתתו חרבותם לאתים, וחתיותיהם
למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה.

רקע:

כשאנו חושבים על הלכות שבת בימינו הדברים הראשונים שנוטים לקפוץ לראש של רוב האנשים הם הלכות התפילה, הקידוש וקבלת השבת או שאלות על היתר ואיסור השימוש בחשמל. עם זאת, בשלבים המוקדמים של עיצוב ההלכה המוקד ההלכתי של שבת היה אחר לגמרי. בתורה מובא ציוויו של האל לבני ישראל לשבת במקום שבו הם נמצאים בשבת, **לשבות** (משורש י.ש.ב) ולא ללכת או לנסוע. דיני מסכת שבת שבמשנה עוסקים באופן ממושך ב-'דיני יציאות', כלומר בשאלה בין אילו מקומות מותר לעבור בשבת, באילו תנאים ועם אילו כלים. פרק ו' במשנה עוסק באופן ממוקד בעיקר בשאלה עם אילו סוגי תכשיטים מותר לגבר או לאישה לצאת לרשות הרבים בשבת. העיקרון המארגן של הדיון הוא שתכשיטים הם כמו לבוש ולפיכך מותר לצאת איתם מתחום השבת. משנה ד' מנסה לברר האם כלי נשק יכולים להיחשב כתכשיטים לצורך זה. אגב הדיון ההלכתי הממוקד, המשנה פותחת פתח לשאלת עומק: האם כלי נשק הוא פריט אופנה, סמל גברי או להפך – חפץ המביא בושה וכיעור לנושא אותו? השאלה האסתטית טומנת בתוכה שאלת עומק על תכליתו של הנשק ככלי הרג ועל מקומם הראוי של כלי המשחית בעולם. אגב הדיון הזה פותחת לנו המשנה צוהר לחזון אחרית השלום של ישעיהו הנביא, וגם בו נעסוק להלן.

מקור א'

משנה, מסכת שבת פרק ו משנה ד

לא יצא האיש לא בסִיף, ולא בקֶשֶׁת, ולא בתַּרְס, ולא בַּאֲלָה, ולא בַּרְמָח³...

רבי אֶלְיעָזֵר אָמַר, תִּכְשִׁיטִין הֵן לוֹ.

וְחֻכְמִים אֹמְרִים, אֵינָן אֶלָּא לְגִנְאִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב) וְכָתַתְוּ חֲרָבוֹתָם לְאֵתִים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת, לֹא יֵשָׂא גֹי אֶל גֹּי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה⁴.

3 סיף=חרב, תריס=מגן, רמח=מעין חנית

4 פירוש הרמב"ם למשנה: 'והלכה כחכמים'

ניתוח מקור א'

המשנה נפתחת בחוק סתמי, ללא דובר, הפוסק שאסור לצאת מתחום עם השבת עם אף כלי נשק (ובמשתמע, שכלי נשק אינם נחשבים כתכשיט כמו שאומרים חכמים בסוף המשנה).

לאחר מכן מובאת מחלוקת ישירה בין חכמים ובין רבי אליעזר. בעוד שרבי אליעזר טוען שכלי הנשק הם תכשיטים עבור הגבר, פריט אופנה המעיד על גבריות הנושא אותו, חכמים טוענים את הטענה ההופכית. לפי דבריהם הנשק אינו פריט אסתטי אלא אות קין, חפץ המעיד רעות על בעליו ודבר מכוער שיש להתבייש בו. בשורה האחרונה מופיע הנימוק לדבריהם של חכמים (נשים לב שבשלב זה של הדיון רק חכמים 'זוכים' לנמק את עמדתם): לפי החזון המשיחי של ישעיהו הנביא בפרק ב, באחרית הימים תשרור מציאות של שלום עולמי וכל כלי הנשק עתידים להיעלם. כלי הנשק יהפכו לאמצעים להפריית האדמה ויצירת שגשוג וחיים. העמים יחדלו מלהילחם זה בזה וכל תורת המלחמה תגווע.

בשלב זה חכמים מסתפקים בציטוט הפסוק כנימוק לעמדתם השלילית על הנשק: הנשק נועד להרוג, ולפי נבואת ישעיהו הוא אויב השלום והשגשוג ולפיכך הוא דבר מגונה ומביש. נשים לב גם לכך שהמשנה מבכרת את עמדת חכמים באופן ברור על פני עמדתו של רבי אליעזר שכן היא פותחת בפסיקת ההלכה התואמת את עמדתה ומסתיימת בנימוק הניתן סלקטיבית אך ורק לדברי חכמים. זאת ועוד, על פי פסיקת ההלכה של הרמב"ם - מורה ההלכה הגדול בין המאה ה-12 – ההלכה אכן נקבעה לפי שיטת חכמים. בעקבות דבריהם של חכמים נעמיק עתה בחזון אחרית הימים של ישעיהו כפי שהוא מובא בפרק ב של ספרו.

ישעיהו ב, א-ד:

א הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יִשְׁעִיָּהוּ בֶּן אָמוֹץ, עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם.
ב וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה יְיָ בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים וְנִשְׁאַ, מְגִבָּעוֹת, וְנִהְרֹו אֱלֹו, כָּל הַגּוֹיִם
ג וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הָר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וִירֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶּה בְּאַרְחֵתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבָר ה' מִירוּשָׁלַם
ד וְשִׁפֹּט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לַעַמִּים רַבִּים; וְכָתַתָּ חֲרֻבוֹתֶם לְאַתִּים, וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֹרוֹת לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב, וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה.

ניתוח המקור:

הנביא ישעיהו בן אמוץ היה אחד מגדולי נביאי ישראל, אשר פעל בממלכת יהודה במאה השמינית לפני הספירה (בימי המלכים עוזיהו, יותם, אחז וחזקיהו) בתקופה של פריחה כלכלית מחד, ואיום מצד האימפריה האשורית מאידך. ספרו עוסק ברובו בתוכחה חריפה לעם על שחיתות מוסרית, עוולות חברתיות ועבודה זרה, לצד נבואות נחמה וגאולה מפוארות לעתיד לבוא. ישעיהו מוכר במיוחד בזכות חזון השלום העולמי שלו (שבו אנחנו דנים) ובזכות תיאורי נחמת ירושלים המהווים חלק מרכזי בספר.

הנביא מתאר בארבעת הפסוקים שקראנו את קץ ההיסטוריה ('אחרית הימים'), חזון הגאולה המתארת את המציאות האידיאלית אליה אנחנו שואפים. בחזון ישעיהו הר בית ה', בית המקדש, הופך להיות ביתם של כלל העמים. זהו חזון אוניברסלי שבו העולם כולו מבקש ללכת ללמוד את חוקי האל, וישראל היא 'אור לגויים' – סמל הצדק, המוסר והיופי. האל 'עושה סדר' בסכסוכים הרבים הקיימים בעולם ומיישב את כלל המלחמות. עתה, במציאות כזו של הרמוניה, כלי הנשק יכולים להתבטל ועבודת המלחמה כולה נעשית חסרת טעם ותפלה.